

YEZİD b. HÂRÛN

ri zayıflayıp kendisine ihtilâl ârız olduktan sonra da ondan hadis dinlediği şeklinde açıklığa kavuşturur (a.g.e., IX, 362-363). Yezid b. Hârûn, bazı zayıf râvilerden hadis almasının sebebini, öğrenmek ve gerektiğinde bu tür bilgilerden de yararlanmak maksadıyla herkesten hadis alınabileceği şeklinde açıklar (Râmhürmüzî, s. 417).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Tabakât*, VII, 314-315; Bahşel, *Târîhu Vâsıt* (nşr. K. Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 108, 110, 125-129, 139, 142-144, 258-261; Kâ'bi, *Ḳabûlü'l-aḥbâr ve ma'rifetü'r-ricâl* (nşr. Ebû Amr el-Hüseynî b. Ömer b. Abdürrahîm), Beyrut 1421/2000, II, 20-23; İbn Hibbân, *Meşâhiru 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 177-178; Râmhürmüzî, *el-Muḥaddişü'l-fâşil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 417; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 284; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 337-346; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261-270; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-ḥadîs*, I, 459-461; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 358-371; XI, 194; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366-369; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. Ş. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 71; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 67; Mehmet Fatih Kaya, *Hadis Üsûlünde İhtilâl*, İstanbul 2011, s. 60, 85.

ZEKERİYA GÜLER

YEZİD b. KA'KÂ'

(bk. EBÜ CA'FER el-KÂRİ).

YEZİD b. MÜHELLEB

(يزيد بن مهلب)

Ebû Hâlid Yezid b. Mühelleb
b. Ebî Sufre el-Ezdî
(ö. 102/720)

Emevî Halifesi II. Yezid'e karşı
isyan eden vali ve kumandan.

53 (673) yılında doğdu. İlk askerî tecrübesini babası Mühelleb'in Horasan valiliği sırasında kazanmış, Mühelleb de valiliği oğlu Yezid'e vasiyet etmişti. Irak genel valisi Haccâc b. Yüsuf es-Sekafî kayınpederi olan Mühelleb'in bu vasiyetine uyarak Yezid'in Horasan valiliğini onaylamıştı. Valiliği döneminde giderek güçlenen Yezid'in azline sebep olabilecek bazı uygulamalara girişmesi Haccâc'ı rahatsız etti. Yezid, âsilerin bölgede bir tehdit unsuru olarak kaldıkları sürece Haccâc'ın kendisini yerinde bırakacağı düşüncesiyle, 83 (702) yılında Herat'ta İbnü'l-Eş'as taraftarlarını mağlûp ettiği sırada ele geçirdiği isyancı liderlere karşı müsamahakâr davrandı, bu arada Vâsıt'a gelmesi için verilen emirlerle de uymadı. Nihayet Haccâc'ın ısrarıyla Yezid halife tarafından azledildi (85/704). Yezid, Velîd b. Abdümelik hilâfete geçin-

ce yine Haccâc'ın ısrarıyla tutuklandı (86/705). Haccâc ona hapiste ağır işkenceler yaptırdı; Yezid'in kız kardeşi olan karısı Hind buna karşı çıkınca onu boşadı. Dört yıl sonra kardeşleriyle birlikte hapisten kaçan Yezid, Remle'ye gidip Haccâc'a karşı düşmanlık besleyen Veliaht Süleyman b. Abdümelik'in himayesine girdi. Halife Velîd, kardeşi Süleyman'a bir mektup yazarak Yezid'i kendisine göndermesini bildirdi. Süleyman da onu oğlu Eyyûb ile birlikte Velîd'in yanına gönderdi. Eyyûb amcası Velîd'in huzurunda, babasının Emevîler'e büyük hizmetler yapan Yezid'i ve ailesini himayesi altına aldığı, halifenin de bunu onaylayacağını umduğunu belirten mektubunu okudu. Bunun üzerine Velîd, Haccâc'a Yezid ve ailesinin peşini bırakmasını emretti. Haccâc'ın (ö. 95/714) ve arkasından I. Velîd'in (96/715) ölümü Yezid b. Mühelleb'e rahat bir nefes aldırdı. Süleyman halife olunca Yezid'i Irak genel valiliğine tayin etti. Yezid, daha önce Haccâc'ın koyduğu vergilerden dolayı ezilen halkın nefretini üzerine çekmemek için halifeden vergileri toplama görevinin kendisinden alınarak başka birine verilmesini istedi. Halife de bu göreve Sâlih b. Abdurrahman'ı tayin etti. Sâlih, Yezid'in yaptığı aşırı harcamaların devlet hazinesinden karşılanmasını kabul etmeyince sıkıntı yaşandı. Yezid, Irak valiliği uhdesinde kalmak şartıyla Horasan valiliğini de elde etmeyi başardı ve Horasan'a gidip oraya yerleşti.

Gerçekleştirdiği fetihlerden dolayı Kuteybe b. Müslim'i kıskanan Yezid, Kuteybe'nin öldürülmesiyle ortaya çıkan karışıklıkları yatıştırdıktan sonra Cürcân ve Taberistan üzerine seferler düzenlemeye başladı (98/717). Kalabalık bir orduyla Türk Hükümdarı Sül'ün idaresindeki Dihistan'a yürüdü ve Sül'ü teslim olmak zorunda bıraktı. Ardından yöneldiği Cürcân'da bir direnişle karşılaşmadı. Bölge halkının vergilerini arttırdı ve barış yaparak oradan ayrıldı. Taberistan üzerine giden Yezid, İspehbed'in barış teklifini kabul etmedi; ancak onun karşısında yenilgiye uğradı ve Biyasan'daki birçok müslümanın öldürülmesine yol açtı. Ardından Yezid, Hayyân en-Nabatî'yi İspehbed'e gönderip barış teklifinde bulundu ve kabul etmediği takdirde yeni gelecek takviye kuvvetleriyle birlikte tekrar saldırıya geçeceğini bildirdi. İspehbed yıllık 700.000 dirhem, 400 ağır yük safran veya aynı değerde para vererek barış yaptı. Uyguladığı bu taktik sayesinde yenilgiyi başarıya çeviren Yezid bu defa halkı isyan eden, yerine bıraktığı vekilin öldürüldüğü Cürcân'a karşı yürüyüp yedi aydan

fazla süren bir kuşatmanın sonunda şehri ele geçirdi. Yezid'in Cürcân'da 40.000 kişiyi katlettiği rivayet edilmektedir.

Yezid Horasan'a dönünce Halife Süleyman'a mektup yazarak gerçekleştirdiği fetihleri ve ganimetten beytülmele gönderilmesi gereken humus miktarını bildirdi. Kaynaklarda bu miktar için milyonlarla ifade edilen farklı rakamlar verilmektedir (Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, s. 471; Taberî, VI, 544-545). Ancak Yezid humusu yollamadı. Süleyman b. Abdümelik ölünce (99/717) yerine geçen Ömer b. Abdülazîz, Yezid'i huzuruna çağırıp humusu niçin göndermediğini sordu. Yezid önce meşhur olmak için miktarı abarttığını söyledi, ardından halifenin bunun hesabını sormayacağını düşünerek böyle davrandığını belirtti. Ona inanmayan halife müslümanların hakkını ödemeyen Yezid'i görevinden azledip tutuklattı. Yezid'in bu ikinci tutukluluk dönemi iki yıl sürdü. Ömer b. Abdülazîz'in hastalığının ağırlaştığı günlerde veya öldüğü duyulunca Yezid, yeni halife Yezid b. Abdümelik'in kendisini öldürmesinden korktuğu için hapisten kaçıp Ezd kabilesinin Uman kolunun yurdu Basra'ya gitti. Basra halkının büyük çoğunluğunu teşkil eden Ezd ve Rebia kabilelerinin desteğiyle Temîm ve Kays'ın desteklediği Vali Adî b. Ertât'ı bertaraf edip şehre girdi (Ramazan 101 / Mart 720). Daha fazla taraftar toplayabilmek amacıyla ayaklanmaya dinî bir nitelik kazandırarak Basra'daki dindar zümreyi de saflarına katmaya çalıştı; halkı Kur'an ve Sünnet'e uymaya, Emevî Devleti'ne karşı cihada çağırdı. Emevîler'le yapılacak bir savaşın Türk ve Deylemliler'le yapılacak savaştan daha sevap olduğunu söyledi. Mevâlinin de katılmasıyla ordusu büyüdü. Ardından Basra'ya bağlı Ahvaz, Fars ve Kirman halkı da ona itaat ettiğini açıkladı. Kardeşi Mervân'ı Basra'da bırakarak Vâsıt üzerine yürüyen Yezid şehri ele geçirdikten sonra Küfe'ye yöneldi. Kendisini durdurmaya çalışan Küfe valisinin ordusundaki Ezd-Rebia mensuplarının yanı sıra Temîm liderlerinden bazılarını da yanına çekmeyi başardı. Ancak çok geçmeden halifenin kardeşi Mesleme b. Abdümelik büyük bir orduyla Yezid'in konakladığı Akr mevkiine geldi. Yapılan savaşta askerinin büyük kısmı bozulup kaçan Yezid savaş alanında az sayıdaki taraftarıyla ölene kadar çarpıştı (14 Safer 102 / 24 Ağustos 720). İki kardeşinin yanı sıra kendisine yakın olan birçok kişi öldürüldü. Öte yandan kaçmaya çalışan kardeşi Mufaddal kendisiyle birlikte kaçan diğer kardeşleri ve birçok akrabası yakalanıp katledil-

di. Mufaddal'ın esir alınan çocukları da Halife II. Yezid'in emriyle öldürüldü. Aileden sağ kalanların önemli kısmı daha sonra idam edildi, bazıları da zindanlara atıldı; çocukları ve kadınları köle pazarlarında satıldı, ailenin bütün mallarına el konuldu. Yezid'in başı kesilerek Dimaşk'a götürüldü.

Emevî Devleti'ne büyük hizmetleri geçen Mühellebîler'in uğradığı bu kıyım, başta Ezd olmak üzere Horasan ve diğer merkezlerdeki Yemenli kabileleri yönetime karşı düşmanlığı sevketti. İsyanı bastıran Mesleme'nin yerine Irak valiliğine tayin edilen Kays kabilesinden Ömer b. Hübre'ye'nin Yemen asıllı kabilelere uyguladığı aşırı baskı Kaysî-Yemenî çekişmesini daha da şiddetlendirdi. Halifenin de yönetimde Kaysîler'i tercih etmesi, Horasan yanında pek çok bölgede Yemenli kabileleri Emevî yönetimine karşı harekete geçirdi. Neticede Yezid b. Mühelleb'in isyanı Emevî Devleti'ni sarsan en önemli etkenlerden biri oldu. Yemenliler bundan sonra Emevî hâkimiyetinden kurtulmaya çalıştılar ve muhalif grupları desteklediler. Yezid, Mühelleb'in oğulları içinde en yetenekliydi. Son derece cömertti; tarihçiler onun Emevî devlet adamlarının en cömerti olduğu hususunda ittifak etmiştir (İbn Hallikân, VI, 283). Cürcân şehrinde kırk kadar mescid, Cürcân'ın kuzeyinde gayri müslim Türkler'e karşı bir sed yaptırmıştır. Ferezdak ve Tırmâmâh onun için methiye, Sâbit Kutne mersiyeler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 53, 85-91; Belâzürî, *Ensâb*, VIII, 279-350; a.m.f., *Fütûhu'l-büldân* (nşr. Abdullah Enis et-Tabbâ' – Ömer Enis et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 470-472; Dineverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, I, 260; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), VI, 355, 524-536, 544-545, 554-558, 564, 578, 580, 588, 595-598; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 210-211; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 475, 485-488, 502-505, 511; V, 11-12, 23-26, 29-36, 43, 48, 57-58, 71-89; İbn Hallikân, *Ve Feyyât*, VI, 278-309; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 503-506; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 149-151; İmâdüddin Halil, *İslâm Tarihi: Bir Yöntem Araştırması* (trc. Ubeydullah Dalar), İstanbul 1985, s. 78-80; G. R. Hawting, *The First Dynasty of Islam*, Carbondale 1987, s. 73-76; Nevîn Abdülhâlık Mustafa, *İslâm Siyasî Düşüncesinde Muhalefet* (trc. Vecdi Akyüz), İstanbul 1990, s. 266-268; Fatma Odabaşı, *Emevîler Döneminde Mühellebîler Ailesi* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ridvan Demiryürek, *Yezid b. Mühelleb ve Emevî Tarihindeki Rolü* (yüksek lisans tezi, 1996), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Şit Hattâb, "Yezid b. el-Mühelleb b. Ebî Şufra el-Ezdî", *MMİr.*, XXXVII/4 (1407/1986), s. 76-133; Hasan M. en-Nâbüde, "Şevretü Yezid b. el-Mühelleb", *Dirâsât*, XXIX/3, Amman 1423/2002, s. 703-723.

FATMA ODABAŞI

YEZİD b. ZÜREY'

(يزيد بن زريع)

Ebü Muâviye Yezid b. Zürey'
b. Yezid el-Ayşî el-Basrî
(ö. 182/798)

Hadis hâfızı.

101 (719-20) veya 103 (721-22) yılında Basra'da doğdu. Benî Bekir b. Vâil kabilesinin Ayş b. Mâlik koluna mensup olduğundan Ayşî nisbesiyle anılır. Abbâsî Devleti'nde Übüle valiliği sırasında ölen babası Zürey' kendisine 500.000 dinar miras bıraktıysa da o, babasının malına haram karışmış olabileceği endişesiyle bu mirası almadı ve hurma yapraklarından hasır yapıp satarak ailesinin geçimini sağlamaya çalıştı. İlim tahsili için herhangi bir yolculuğa çıkmayan Yezid bütün ilmini Basralılar'dan veya Basra'ya uğrayan âlimlerden tahsil etti. Eyyüb es-Sahtiyânî, Yûnus b. Ubeyd, Humeyd et-Tavîl, Hişâm b. Urve, Ma'mer b. Râşid, Saîd b. Ebû Arûbe ve Süfyân es-Sevrî hocalarından bazılarıdır. Özellikle ilk musanniflerden İbn Ebû Arûbe'nin hadislerini iyi bilir, onun en güvenilir talebesi sayılırdı. Kendisinden Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdi, Ali b. Medîni, Halife b. Hayyât ve Ahmed b. Hanbel gibi şahsiyetler hadis rivayetinde bulundu. Yezid b. Zürey' 8 Şevval 182'de (22 Kasım 798) Basra'da vefat etti. Bu tarih 181 (797) ve 183 (799) olarak da zikredilmiştir (İbn Hibbân, VII, 632).

Basra'nın önde gelen hadis hâfizlarından kabul edilen Yezid b. Zürey'in hadis rivayetinde ehliyetli ve güvenilir olduğu hususunda ittifak edilmiş, cerh ve ta'dil konusunda görüşlerine itibar edilen münekitler arasında yer almıştır. Ayrıca onun hakkında kullanılan "Basra'nın muhaddisi, Basra'nın hâfızı, Irak'ın gülü" gibi ifadeler, kuruluşundan beri değişik anlayış ve kültürlerin etkisi altında kalan Basra'da sünneti savunma ve ona bağlılığı sağlamadaki rolü hakkında bir fikir vermektedir. Ahmed b. Hanbel Yezid'i, hadis ilminde ihtiyat ve titizliğin Basra'da ulaştığı son nokta olarak niteler ve onun hakkında "Basra'nın reyhanı" sıfatını kullanır. Yezid b. Zürey', hadislerin lafızlarında hiçbir değişiklik yapılmadan nakledilmesi gerektiğine inandığından hadis öğrenip naklederken son derece titiz davranmış, bu durum derslerine olan ilgiyi arttırmış ve rivayetleri muhaddisler nezdinde büyük değer kazanmıştır. "Her dinin süvarileri vardır, İslâm'ın süvarileri de muhaddislerdir" sözü ona aittir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*,

VIII, 298). Rivayetleri *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere hadis kaynaklarının birçoğunda yer alır. İbadete ve zühd hayatına düşkünlüğüyle de tanınan Yezid hakkında Ebû Avâne el-Vâsıtî, "Yanında kırk yıl bulundum, her yıl (veya her gün) iyiliklerine bir iyilik (hayır) katıyordu" demiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 289; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), s. 224; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 335; Fesevî, *el-Ma'rifetü ve't-târîh*, II, 139-140; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 263-265; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 632; İbnü'l-Cevzî, *Şifatu's-safve*, III, 364-365; Mizzî, *Tezhîbü'l-Kemâl*, XXXII, 124-130; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 296-299; a.m.f., *Tezkiretü'l-huf-fâz*, I, 256-257; İbn Hacer, *Tezhîbü't-Tezhîb*, XI, 325-328.

ABDULLAH KARAHAN

YEZİDİ, Abdullah b. Yahyâ

(عبدالله بن يحيى اليزيدي)

Ebü Abdîrahmân Abdullâh
b. Yahyâ b. Mübârek
el-Yezidî el-Adevî el-Bağdâdî
(ö. 237/851)

Arap dili ve edebiyatı,
Kur'an ilimleri âlimi.

Yezidî ailesinin kurucusu meşhur kıraat âlimi Yahyâ b. Mübârek el-Yezidî'nin öğrencisidir. İbnü'l-Yezidî olarak bilinir. Babasının Basra'da Abbâsîler'e karşı isyan eden Ali evlâdından İbrâhîm b. Abdullâh b. Hasan'la birlikte hareket etmesi ve İbrâhîm'in öldürülerek isyanın bastırılmasından sonra Yahyâ'nın bir müddet saklanıp ardından Bağdat'ta ortaya çıkması yüzünden Abdullâh'ın doğum yeri ve tarihinin bilinmediği kaydedilmekle birlikte söz konusu isyan sırasında Yahyâ'nın henüz genç ve Abdullâh'ın ailenin dördüncü oğlu olduğu göz önünde bulundurularak Bağdat'ta doğmuş olabileceği ihtimali üzerinde durulur (*Ğarîbü'l-Kur'ân*, neşredenin girişi, s. 25-26). Abdullâh kıraati, bu ilmi Ebû Amr b. Alâ'dan tahsil eden babasından arz ve semâ yoluyla öğrendi. Dâni onu Ebû Amr kıraatini nakledenlerin en önemlilerinden biri kabul eder (İbnü'l-Cezerî, I, 463). Kendilerinden nahiv ve lugat ilmini tahsil ettiği hocaları arasında Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ da yer almaktadır. Sa'leb adıyla meşhur olan Ahmed b. Yahyâ, Ferrâ'nın öğrencileri içinde özellikle Kur'an ve mesâli hakkında Abdullâh'tan daha bilgilsini görmediğini söyler (Hatîb, X, 198-199). Sika diye nitelendirilen Abdullâh'ın talebeleri arasında yeğenleri Abbas b. Muhammed el-Yezidî ve Fazl b. Muhammed el-Yezidî'nin yanı sıra Ahmed b. İbrâhîm Verrâku